

Bredda och stärk samarbetet mellan svenskar och ryssar

**Rapport från konferens
om civilsamhällets
möjligheter**

Svenskar och ryssar

- praktiska förslag till förnyelse

Det finns starka motiv för att vidga kontakterna och skapa bättre grannrelationer mellan svenska och ryssar – till trots av det tidvis spända läget mellan staterna. I det arbetet finns det behov av en mångfald av aktörer från hela samhället – myndigheter, kommuner, civilsamhällesorganisationer, forskarsamhället och akademier, medier och näringslivet – på olika nivåer.

För att få igång en process för att återigen stärka de tidigare ganska omfattande folk-till-folkkontakterna anordnades en arbetskonferens i Stockholm den 10 maj 2017. Avsikten var att utforma konkreta, praktiskt genomförbara förslag för att bredda samarbetet.

Ett 40-tal personer deltog, personer med djup förankring och kunskap om Ryssland och med stor erfarenhet av samarbeten av olika slag – från kyrkor, fredsorganisationer, myndigheter och forskning.

Till grund för konferensen låg två rapporter: dels Vänskapliga förbindelser av Helena Höij om kyrkliga samarbeten, dels en mer omfattande skrift, Grannlaga av Lars Ingelstam, om de många, ibland förbisedda samarbeten som äger rum på olika plan mellan Sverige och Ryssland, mellan svenskar och ryssar.

Bakom initiativet till konferensen stod OSSE-nätverket, det ekumeniska nätverket Fredens väg (Svenska kyrkan Stockholms stift, Ekumeniakyrkan, Sveriges Ekumeniska Kvinnoråd och Sveriges Kristna Råd) samt Studieförbundet Bilda.

Här presenteras en sammanfattning av arbetskonferensens diskussioner och en summering av resultaten: en diger lista över vad stat och departement, kommuner, universitet och civila organisationer skulle kunna åstadkomma.

Det ska ses som ett underlag för praktisk handling!

OSSE-nätverket   Fredens väg   Studieförbundet Bilda

Skriften Grannlaga kan beställas hos lars@ingelstam.se till en kostnad av 160 kr inkl moms och porto

Bredda och stärk samarbetet mellan svenskar och ryssar

Rapport från konferens om civilsamhällets möjligheter

10 maj 2017 kl 13.00-16.30 i Immanuelskyrkan, Stockholm
Arrangörer: OSSE-nätverket, Fredens Väg och Studieförbundet Bilda

Närmare 40 företrädare för en rad olika civilsamhällesorganisationer, fredsgrupper, kyrkor och människorättsgrupper deltog och därutöver en rad sakkunniga Rysslandskännare.

Konferensens syfte

Avsikten med denna konferens var att samla kunskap och idéer om hur en förbättring och en återuppbyggnad av ett livaktigt svensk-ryskt civilt samarbete skulle kunna ske. Det politiska klimatet mellan staterna i Europa är kyligt, särskilt efter Rysslands annektering av Krim och stöd till inbördeskriget i Ukraina. Detta hotar att leda till allt färre kontakter mellan människor och civila organisationer.

Att förhindra en sådan utveckling och i stället stärka ett utbyte och samverkan folk till folk är en viktig uppgift. Fler kontakter av detta slag kan öka kännedomen om varandra och därmed bygga upp ett större förtroende.

Två intressanta rapporter presenterades på konferensen. De visar på överraskande stora möjligheter att bredda och öka kontakterna mellan svenskar

och ryssar. Den ena var **Helena Höijs Vänskapliga förbindelser** – om kontakter mellan kyrkor i Sverige och Ryssland. Helena Höij är projektledare i det ekumeniska samarbetsprojektet Fredens väg.

Den andra, större rapporten, **Grannlaga, författad av Lars Ingelstam** med Viktor Sundman som medskribent, är en omfattande genomgång av dagens och tidigare samarbeten mellan Sverige och Ryssland på många olika plan. Den är också ett slags förslagskatalog över möjligheter och vägar för en förnyelse och förstärkning av det samarbete som till stor del ströps genom ett beslut av regeringen Reinfeldt 2006.

Öppningstal och inriktning

Anders Bjurner, ordförande i OSSE-nätverket, hälsade deltagarna välkomna till arbetskonferensen. Att stärka säkerhet genom samarbete och bidra till försoning, förebyggande och avspänning är grundteman inom OSSE och OSSE-nätverket. Anders Bjurner lyfte fram att detta tema tyvärr inte uppmärksammas lika tydligt idag som för några år eller rentav decennier sedan. Detta gör denna konferens med betoning på samarbeten folk-till-folk och samhälle-till-samhälle än viktigare.

Anders Bjurner inleder

Det finns dock viss uppmuntran, menade han, exempelvis i den senaste utrikesdeklarationen, men det är viktigt att också gå från ord till handling. Konferensens syfte var därför att försöka utforma konkreta och **praktiskt genomförbara förslag för fördjupat samarbete** mellan svenskar och

ryssar. Dessa förslag ska kunna skapa underlag för regering och riksdag att utforma långsiktigt ekonomiskt stöd till sådant samarbete.

Nyligen har 10 miljoner kr avsatts för detta av Utrikesdepartementet, men mer behövs, ansåg Anders Bjurner. Han uppmanade de närvarande och andra intresserade parter att utnyttja de möjligheter som det utökade stödet innebär.

Han betonade också att man inte ska underskatta de utmaningar och problem som finns i att utföra detta samarbete, inte minst de politiska utmaningar som ställs genom den nuvarande ryska politiken, men som Lars Ingelstam skriver i *Grannlaga*: ”att hantera detta dilemma är en förvisso grannlaga men ingen omöjlig uppgift.”

Helena Höij, projektledare för det ekumeniska samarbetsprojektet Fredens väg, berättade sedan om bakgrunden till detta projekt. Hösten 2015 samlades en grupp kvinnor i Stockholm för att diskutera hur de konkret kunde bidra till ökade kontakter mellan folken i Sverige och Ryssland. De tänkte sig ett seminarium för kvinnor i ryska och svenska kyrkor.

Diskussionen utmynnade i ett samarbetsprojekt mellan Svenska kyrkan Stockholms stift, Equmeniakyrkan, Sveriges kristna råd, Sveriges Ekumeniska Kvinnoråd och Studieförbundet Bilda. Samarbetsprojektet har pågått sedan dess, men har nu avslutats i sin nuvarande form genom skrifterna Vänskapliga förbindelser och Grannlaga.

Helena Höij lyfte fram samma problematik som Anders Bjurner gällande svensk-ryska samarbetsprojekt – **bristande finansiering, svalt samhällsintresse för samarbete som fredsarbete och en avvaktande inställning till Ryssland**. Men hon tog också upp några av de många positiva exempel på utbyten mellan människor och samhällen som hon hade stött på under projektets gång.

I Barentsregionen finns en samarbetskommitté för kristna kyrkor i Norge, Finland, Sverige och Ryssland. Där har samarbetet fortsatt även efter att den ryska ortodoxa kyrkan bröt kontakten med Svenska kyrkan 2005 efter beslutet om en välsignelseakt för homosexuella par. Bl a genomfördes en turné med ungdomar från Skellefteå, Norge och Finland i norra Ryssland där det sjöngs för fred i fem ryska städer, vilket ökat förståelsen mellan de inblandade.

Ett annat exempel är Jekaterinburg, där det drivs rehabiliteringsverksamhet för narkomaner i stor utsträckning av kyrkor. Sedan 2010 sker detta i samarbete med Equmeniakyrkan. Liksom i Sverige finns stora utmaningar för rehabiliterade narkomaner att hitta nya sammanhang och nya jobb. Här har kyrkorna kunnat bidra med stöd och coaching för att hjälpa personerna att starta eget, bl a med studiebesök till Sverige och svenska företag.

Det finns alltså exempel på lyckade samarbeten och utbyten för att öka tilliten och förståelsen mellan svenskar och ryssar, menade Helena Höij.

Helena Höij

Små steg, lång sikt

För mig kändes det viktigt att vara där och väl där mycket uppmuntrande att inse att det finns många av oss organisationer som vill se en annan politik och att en mycket större resursfördelning till att bygga relationer mellan Sverige och Ryssland mellan folken. Det ger mig hopp om att förebyggande åtgärder ter sig mer logiska än att öka avstånden till våra grannar och upprusta – vi har allt att vinna på att bygga goda och hållbara relationer till våra grannar.

Vi säger inte att det blir lätt och det kommer inte att gå snabbt, utan det är en långsiktig relation som får ta tid och resurser. Små steg utan stora åthävor.

Lotta Sjöström Becker
Generalsekreterare i Kristna Freds

Lotta Sjöström Becker

Huvudpunkterna i rapporten Grannlaga

Därefter tog **Lars Ingelstam**, huvudförfattare till studien **Grannlaga**, ordet för att berätta om de många samarbeten och utbyten som har uppmärksammats i hans studie.

Under perioden 1991-2007, då Sverige gav bistånd till Ryssland och samarbetsprojekt med ryska parter, fanns en betydande verksamhet. Men sedan finansieringen slutade har mycket försvunnit. De ryska lagarna om ”utländska agenter” har ytterligare försvårat samarbetena, men som konstaterats av tidigare talare är situationen svår men inte omöjlig att hantera.

Lars Ingelstam

Exempel på aktiva och lyckade samarbetsprojekt finns inom många områden, påpekade Lars Ingelstam. Samarbete mellan **myndigheter** om miljöfrågor och Östersjön fungerar bra, men representationen av civilsällsorganisationer är bristande. Som tidigare framhävts av Helena Höij finns utvecklat samarbete även i Barentsregionen, där samverkan sker utan större inblandning och påverkan från respektive huvudstäder. Fungerande myndighetssamarbeten finns också inom polis-, tull-, och sjöfartsverksamheten. Äldre exempel finns inom t ex domstolsarbete, statsbudgetutformning, kärnsäkerhet, och inom sociala sektorer. På **kommunal** nivå finns samarbeten genom vänortsutbyten och s k kommunala partnerskap. På det området pågår just nu en nysatsning ledd av ICLD (Internationellt Centrumet för Lokal Demokrati) med nya projekt inom främst miljö- och tillgänglighetsfrågor. Detta kan förhoppningsvis breddas i framtiden.

Även inom **forskningen** finns en del samarbeten inom t ex polarforskning och miljöforskning, men de bygger ofta på individuella, personliga kontakter

och det saknas strukturerade samarbetsformer genom KVA (Vetenskapsakademien) eller IVA (Ingenjörsvetenskapsakademien). Slutligen finns också en del samarbeten kring pressfrihet och **journalistik**, men detta samarbete måste nu delvis ske i lite andra former sedan situationen för ryska journalister och mediehus försvårats.

Lars Ingelstam lyfte också fram **vikten av besök och möten** för att skapa kontakter och förståelse. Tidigare har det funnits en stor rysk turism till Sverige, men denna har minskat till följd av den ekonomiska nedgången i Ryssland. Den har lett till att den ryska medelklassen idag har mindre pengar att röra sig med. Den svenska turismen i Ryssland är rätt obetydlig, och den som förekommer är mest anknuten till tematiska intressen, t ex teater. Ett liknande förhållande kan ses när man tittar på studentutbyten, där det tidigare funnits stort intresse från ryska studenter att studera i Sverige men ett svalare intresse från svensk sida. Antalet studenter från Ryssland har också minskat kraftigt på senare år till följd av införandet av studieavgifter för internationella studenter.

Även om det finns vissa finansieringskällor såsom Svenska Institutet och Sverker Åströms minnesfond skulle mer behövas.

Också inom **kulturområdet** kan man se ett intresse för svensk kultur i Ryssland. Brohuvuden i Moskva och St Petersburg bidrar till främjandet men behöver betydligt mer resurser. Rysk kultur i Sverige har inte samma stöd, även om enskilda föreningar eller utövare kan ha en ställning i svenskt kulturliv.

Lars Ingelstam uppmanade också de närvarande att ta exemplen och förslagen vidare. Det finns ingen organisation eller folkampanj för att driva de frågor som diskuteras under dagen. Det är de närvarande deltagarna själva som är den naturliga fortsättningen och som måste vårda och utveckla de kontakter vi har och som vi tidigare har haft.

Slutligen kommenterade **Olof Kleberg**, vice ordförande för OSSE-nätverket och dagens sista talare, de tidigare talarnas förslag.

Han tog upp tre punkter.

Först och främst finns det ett behov av centrala pengar och direktiv för att få något att ske, **en politisk vilja**. Som exempel på direktiv pekade han på

en lösning på visumfrågan, särskilt i gränstrakterna, som Norge och Finland har genomfört. I dagsläget försvåras samarbetet av Sveriges visumkrav. Han underströk också Sveriges ansvar i norr, när landet i höst tar över ordförandeskapet i Barentsrådet (Barents Euro-Arktiska Råd, BEAC) på två år. Detta ger en ny möjlighet för stärkt regionalt samarbete. Det är nu dags att Sverige anstränger sig –förra gången Sverige var ordförande hände inte mycket.

Det viktigaste, menade Olof Kleberg, är dock **krafterna i det civila samhället**. Dessa borde kunna skapa en ”**dynamik sidlänges**” till ryska motparter – som universitet, kyrkor, kulturella institutioner och föreningar. Men också dessa krafter i det civila samhället måste understödjas för att kunna genomföra konkreta samarbeten.

Det finns också, för det tredje, ett behov av att **förbättra kunskaperna och insikterna om Ryssland i Sverige**, både de negativa och positiva, för att arbeta bort fördomar och missuppfattningar. Att generöst bjuda in ryska kulturinstitutioner och kulturskapare till Sverige skulle också vara en metod att få svenskar att förstå mer av Ryssland.

Arbetsgrupperna – sammanfattning av resultat

Efter dessa inledningar och inventeringen av pågående samarbeten och möjligheterna till förstärkning vidtog arbete i fem arbetsgrupper:

- **Civilsamhällessamarbete**, uppdelat i två grupper på grund av många deltagare:
  - 1 – diskussionsledare Anders Bjurner
  - 2 – diskussionsledare Vidar Vetterfalk
- **Forskning och miljösamverkan** – diskussionsledare Lars Rydén
- **Kultur och medier** – diskussionsledare Lars Kleberg
- **Socialt arbete och hälsovård** – diskussionsledare Krister Eduards

Arbetsgrupperna diskuterade i en och en halv timma, vilket gav utrymme för många synpunkter, erfarenhetsutbyten och förslag.

Här sammanfattas några resonemang och ett antal förslag från varje arbetsgrupp.

Arbetsgruppen Civilsamarbete – grupp 1 och 2

I båda grupperna fanns stor kunskap om hur finansieringen hade fungerat innan de politiska relationerna mellan länderna försämrades. Det går emellertid att finna lösningar på kommunnivå för olika typer av aktiviteter från både svensk och rysk sida. Ekonomi och mänskliga rättigheter nämndes. Betydelsen av pådrivande eldsjälur betonades. I det sammanhanget föreslogs att "civilsamhället" borde ersättas av "**medborgarsamhället**" för att markera medborgarnas betydelse.

Kyrkornas aktivitet. Flera deltagare i den ena gruppen var engagerade i **Katarinauppropet** inom Svenska kyrkan med inriktningen "ja till human flyktingpolitik – nej till svensk vapenexport". Med ett folkbildningsperspektiv sprider författare och föreläsare kunskap i dessa frågor och även om vad russofobin ställer till med.

Trots att den ortodoxa kyrkan ofta har en negativ inställning till svenska kyrkans verksamhet är det, menade man i grupperna, möjligt att på olika allmänmänskliga områden finna fredliga vägar till samarbete inom t ex klimat, idrott, FN:s Agenda 2030 och ekonomi.

Att **skapa goda relationer** är viktigare än våldslig, militär konfliktbehandling. Detta gäller inte minst i Sverige där UD:s diplomati och förebyggande konfliktlösning betonas men där resten av politiken inriktar sig på militär upprustning.

Rysslandskunskapen. Kunskapen om Ryssland och rysk kultur borde bli mycket bättre i svenska skolor. Det behövs positiva bilder och berättelser om ryssar som motvikt till det mörka allmänpolitiska läget. Den nya svenska värnplikten togs upp i en av grupperna – den borde inte användas ensidigt militärt utan för att kunskapsmässigt bredda svenskt säkerhetstänkande hos ungdomar. Fredsundervisning borde ingå i skolutbildningen.

Kommuner. Det finns kommuner som alljämt har vänortskontakter med ryska kommuner – på 1990-talet var de dock många fler. Bland kommunala initiativ nämndes att det i Göteborg finns en svensk-rysk skola med inrikt-

ning på matematik, språk och kultur. Den är öppen för alla barn, följer den svenska läroplanen och undervisningen bedrivs på svenska. I Göteborg har också ett antal organisationer skrivit till kommunen att återuppliva vänortsutbytet med Sankt Petersburg.

Konkreta förslag:

- Förenkla visumförfarandet – det hindrar många kontakter
- Förbättra Rysslandskunskapen i svenska skolor
- Skapa fler vänortsförbindelser
- Bredda säkerhetstänkandet hos alla svenska ungdomar
- Stötta organisationer som arbetar mot mäns våld mot kvinnor
- Mer statligt (lätthanterligt!) stöd till civilorganisationer som vill hitta ryska samarbetspartners

Samarbete befriar från rädsla

Vi behöver ett paradigmskifte i fredsfrågan! Sedan jordbrukssamhällets inträde i mänsklighetens historia har den mäktigaste bestämt villkoren för ”fred” i den snäva betydelsen att slippa utsättas för yttre våld.

”Fred” har den fått som anpassat sig, underordnat sig, avstått från motstånd eller självförverkligande, av rädsla eller taktisk beräkning. Imperierna har avlöst varandra i världshistorien.

Maktstrukturerna har varit desamma men alla har de fallit efter längre eller kortare tid. Men efterträdarna har använt samma metoder för att besegra en tidigare makthavare som dem som upprätthöll makt-pyramiderna.

Detta är det gamla och ännu fortlevande paradigmet.

Mindre och svagare spelare på historiens schackbräde söker allianser med starkare spelare och hoppas så på ”fred”.

När våra svenska politiker söker säkra ”fred” genom att ”upprusta” och samtidigt söka närmare relationer till en starkare allianspartner (Nato) så är det ett tänkande och handlande klockrent inom det gamla paradigmet. Men den eftertänksamme borde sedan länge ha insett att tänkandet och metoderna att

K G Hammar

genom våld säkra fred är överspelade.

Det senaste århundradets krig och konflikter visar att det gamla paradigmet inte fungerar.

Vi måste försöka skapa en grogrund för ett nytt paradigm, ett nytt sätt att tänka och handla.

Det är i en mening inte alls nytt utan har funnits åtminstone sedan profeterna i det gamla Israel drömde om en tid då svärden skulle smidas om till plogbillar och spjuten till vingårdsknivar, då ingen längre behövde övas för krig.

Ingen har byggt praktisk politik på den drömmen, och den har ansetts orealistisk och naiv. Men idag borde vi

veta det motsatta. Det är naivt att tro att fred kommer av våld och skrämning och hot om vedergällning. Historien har bevisat detta.

Konferensen den 10 maj var i mina ögon ett försök att finna en grogrund för detta nya paradig, en fred som byggs upp av fredliga medel.

Om vi är rädda för Ryssland så ska vi söka vägar att åtminstone skapa en grund för att befria ryssar från rädsla för oss svenskar. Det gör vi genom att söka vänskap och samarbeten av olika slag. Diskussionerna i de olika grupperna visade på kreativitet och vilja att gå fredens väg, så fredens sådd och modet att bryta med det förhärskande tänkesättet.

Tänk om bara en bråkdel av de resurser som politikererna är beredda att lägga på traditionellt militärt försvar och allt närmare samarbete med den starkaste försvarsalliansen i historien kunde spenderas på civilt fredsbyggande! Tänk om det fanns utrymme för ett nyfikat förhållningssätt till vad ett nytt paradig skulle kunna innebära, när nu det gamla så uppenbart är uttjänt och värdelöst som fredsskapande!

K G Hammar

Tidigare ärkebiskop

Arbetsgruppen Forskning, studentutbyten och miljösamverkan (grupp 3)

Mycket kan göras för att förbättra utbyten både mellan universitet och studenter i Ryssland och Sverige – till båda parter gagn.

Forskningsarbete: Lars Ingelstams förslag i Grannlaga om en ny ”strategisk forskningsinsats” på 100 miljoner kr, hanterad av Vetenskapsrådet, skulle vara en kraftfull insats för bredare forskning om och i samverkan med Ryssland.

Samverkan mellan svenska och ryska forskningsorganisationer borde förbättras väsentligt: Vetenskapsakademien och Ingenjörsvetenskapsakademien har tidigare haft etablerade kontinuerliga akademisamarbeten med sina ryska motsvarigheter. Dessa borde återupplivas. Sådana samarbeten finns med andra länder.

På grund av den ryska Vetenskapsakademins särskilda status i det ryska samhället skulle sådana kontakter sannolikt inte komma att ifrågasättas. Forskning i anslutning till Baltiska rådet, Baltic Science Network (BSN), utgör ett frö till ett forskningsråd. För det nordiska samarbetet har likartade samarbeten betytt en hel del.

Av enskilda projekt efterfrågades samarbeten om förvaltningen av parker och naturskyddade områden och samarbeten om hållbar stadsutveckling. En intressant tanke är att skapa svensk-ryska forskarskolor men detta kräver en hel del förarbete.

Bilaterala samarbeten mellan enskilda svenska och ryska universitet borde kunna utvecklas mer. Man borde också diskutera att skapa regionala forskningsplattformar. Detta sker nu till en del inom Baltic Science Network, BSN, där CBSS (Council of Baltic Sea States) ingår och St Petersburg State University of Economics är ”associate partner”.

Ett starkt **nätverkssamarbete** pågår inom Baltic University Programme, startat 1991 och alltså med Uppsala som bas. Där deltar mer eller mindre regelbundet över 200 universitet kring Östersjöregionen, varav nära 25 ryska. Tre av dessa har tecknat avtal som medlemsuniversitet.

Inom programmet utbildas studenter, akademiska lärare och unga forskare (ca 8 000 varje år) i hållbar utveckling men också demokrati. Det är ett av de mest fruktbara samarbetena över gränserna, som också innefattar Ryssland.

Det gör även det nya Baltic Science Network. Det finansierar för närvarande vetenskapliga möten och är inriktat på policyfrågor men skulle kunna utvecklas till ett Östersjöstaternas forskningsråd.

Miljösamarbete på en rad olika områden fungerar rent praktiskt: havsmiljö, kärnbränslehantering, polarforskning, kustskydd och östersjöfrågor mm. Det är viktigt att dessa får fortsätta.

Studentutbytet mellan Sverige och Ryssland är skevt – många studenter från Ryssland vill till Sverige, ganska få svenska söker sig till Ryssland. Svenska Institutet (SI) erbjuder fortfarande stipendier för ryska studenter som vill studera vid ett svenskt universitet. På senare tid har antalet ryska studenter som söker sig till Sverige minskat starkt – den enda tydliga förklaringen är att studieavgifter införts för studenter från icke-EU-länder. Detta motverkar både kunskapsutbyte i sig och kontakterna mellan Sverige och Ryssland.

För att gå motsatt väg borde Sverige ensidigt upprätta ett mer generöst stipendieprogram för ryska studenter och unga forskare som vill tillbringa ett eller flera år här. I arbetsgruppen efterfrågades också ett enklare ansökningsförfarande vid SI. Tyskland är här ett föregångsland med generösa finansieringsmöjligheter.

Konkreta förslag:

- Starta stor statlig ”strategisk forskningssatsning” på 100 milj kr/år, hanterad av Vetenskapsrådet, för forskning om Ryssland och samverkan med Ryssland
- Avskaffa studieavgifter för ryska studenter
- Inrätta stort, ensidigt svenskt stipendieprogram för ryska studenter och unga forskare

- Skapa akademisamarbeten mellan svenska akademier som KVA och IVA och deras ryska motsvarigheter
- Låt enstaka universitet etablera utbyte med ett ryskt universitet
- Utveckla Baltic Science Network
- Se till att miljösamarbetet i Östersjön, kärnsäkerhetsarbetet och polarforskningen inte försvagas

Arbetsgruppen om forskning diskuterar. Fr . Richard Murray, Lars Ingelstam, Manne Wangborg, Lars Rydén och Olof Kleberg

Arbetsgruppen Kultur och medier (grupp 4)

Finansieringen. Den kanske främsta utmaningen gällande kulturutbyte mellan Sverige och Ryssland är **finansieringen**.

För att svenska kulturgrupper ska kunna verka i Ryssland eller vice versa krävs finansiering, vilket i dagsläget kan vara svår att få tag på. Här borde man från statligt håll kunna göra större insatser. Men det finns också privata initiativ att bygga vidare på, såsom Herbert Lembckes fond som ger bidrag till större kultursamarbeten, ofta på institutionell nivå.

Mer resurser behöver tillgängliggöras även för **mer småskaliga kulturutbyten** för enskilda kulturgrupper. En hel del av verksamheten inom tidigare och pågående vänortsutbyten har varit av kulturell beskaffenhet. Det vore lärorikt att studera hur dessa samarbeten har etablerats, utvecklats, och dra lärdomar från detta för framtida initiativ.

Lyhördhet. Man måste dock ha i åtanke att vissa kultursamarbeten helt enkelt inte går att genomföra på grund av rådande rysk lagstiftning. Det blir då mycket viktigt för svenska parter att **lyssna på sina ryska partners** om vad som är möjligt och vad som inte kan göras – det är de som känner till situationen och kan göra en ordentlig riskbedömning.

Ett specifikt område för kultursamarbeten skulle kunna vara tillgängligheten till kultur och kulturevenemang för **funktionshindrade**. Detta är ett område där det finns ett stort behov i Ryssland men i dagsläget inte mycket verksamhet, det är ett relativt opolitiskt område och därför genomförbart, och det är ett område inom vilket Sverige har god kunskap och renommé.

Kulturrådet på svenska ambassaden i Moskva spelar en viktig roll för främjandet av svensk kultur i Ryssland, men resurserna som står denne till förfogande är mycket begränsade (endast ca en miljon kr). Här kan man **lära av våra grannländer Danmark och Finland**, som båda har kulturhus i Sankt Petersburg och därigenom kan stötta och främja kulturella projekt och samarbeten i Ryssland.

Även inom andra områden har våra nordiska grannländer mer fungerande

samarbeten med ryska parter än vad Sverige har.

Svenskundervisning. Ytterligare ett sätt att främja svensk kultur i Ryssland, och på så vis kunna skapa en grund för kultursamarbeten, är genom den undervisning i svenska och Sverigekunskap som bedrivs vid ryska universitet och som stöts av Svenska Institutet.

Denna verksamhet är mycket viktig, och många av de ryssar som senare arbetar med svensk kultur, exempelvis som översättare, har en bakgrund vid dessa universitet. Att hålla kontakten med alumner för att skapa gränsöverskridande kulturnätverk blir här viktigt.

Även på denna front finns finansieringsproblem: **stödet från SI till universiteten och svensklektorerna är endast en tredjedel av Norges stöd till motsvarande verksamheter.** Svenska Institutet har inte visat tillräcklig kompetens i rekryteringen av utlandslektorer och inte heller lyckats få tillräckliga medel från Utrikesdepartementet (vars huvuduppgift ju inte är svenskutbildning utomlands).

En nyordning behövs, där ansvaret för lektorsverksamheten i Ryssland kan flyttas till Utbildningsdepartementet som har större expertis inom utbildningsfrågor än vad SI har.

Negativ Rysslandsbild. Många potentiella samarbeten hindras idag av ointresse från svensk sida. Det finns ofta ett intresse från ryska parter och aktörer att samarbeta med svenskar och visa upp sin verksamhet i Sverige, men den svenska sidan är ofta tveksam, t.o.m. i situationer där den ryska sidan har finansiering med sig!

Mycket av detta beror på den negativa Rysslandsbilden som stärkts genom de ryska ledarnas agerande och på den ibland ensidiga svenska rapporteringen om Ryssland. Insatser behövs för att förbättra denna Rysslandsbild och **uppmuntra till samarbeten med ryska kulturaktörer.** En faktor som säkerligen bidrar till den negativa Rysslandsbilden är att rysk kultur sällan syns i Sverige, och nästintill aldrig utanför Stockholm.

Medier. Inom medieområdet finns goda exempel på samarbete mellan svenskar och ryssar, inte minst genom **Barents Press**, ett nätverk som arbetar i norra Norge, Sverige, Finland och Ryssland. Barents Press Sverige är registrerat som en ideell förening.

Under 2016 startade man projektet Robota: ett antal unga svenska journalister åkte på en studieresa till Ryssland för att skriva om miljö- och industrifrågor. Nu planeras en liknande resa för ryska journalister till Sverige. Sådana samarbeten försvåras dock av ryska begränsningar i pressfriheten. Under våren 2017 hölls en konferens i Archangelsk där 21 svenska journalister från Barents Press deltog. Ingen av dessa fick dock pressackreditering och var därför hindrade från att skriva och rapportera från konferensen, även om de fysiskt kunde närvara.

Vi skapar själva förtroende

Barents Press bildades i början av 1990-talet av journalister som möttes under informella former och såg vikten och värdet av att samverka. Det är ett nätverk som existerar enbart tack vare de enskilda individernas vilja att lära känna varandra och skapa kontakt och förtroende mellan varandra, oberoende av gränser.

Ett par gånger per år träffas representanter för varje land i finska Saariselkä, för att diskutera aktuella frågor. Vid det internationella årsmötet brukar totalt ett hundratal journalister från de fyra länderna träffas. 2017 hölls mötet i Archangelsk och ett av de teman som togs upp där var hur medierna bevakar kyrkliga och religiösa frågor.

Själv besökte jag Ryssland första gången hösten 2015,

när jag deltog vid en Barents Press-resa till Murmansk.

Ett av mina starkaste minnen därifrån är mötet med Svetlana på den ryska tv-stationen TV-21. ”Politiker bråkar och journalister blir vänner”, sa hon.

Jag menar att både politiker och journalister är människor som har förutsättningar att bli vänner. Men vänskap måste bygga på ömsesidigt förtroende, det kan ingen myndighet tvinga fram. Vänskap och förtroende för varandra måste vi skapa själva.

*Marianne Hofman
Redaktör för Arjeplogsnytt
Medlem i styrelsen för
Barents Press Sverige*

Marianne Hofman

Även inom detta område är finansieringen en viktig fråga. För närvarande får Barents Press Sverige stöd från länsstyrelserna i Norrbotten och Västerbotten samt från Svenska Institutets satsning Creative Force.

Medieinstitutet Fojo i Kalmar har lång erfarenhet av att utbilda bl a ryska journalister (6000 sedan 1996), numera främst i samarbete med ryska journalister i Ryssland. Fojo vill utveckla sin verksamhet men hindras bl a finansieringsproblem.

Plats för svenska initiativ. Sverige har nu ett ypperligt tillfälle att **lyfta fram journalistutbytet i norr när man från hösten 2017 kommer att vara ordförande i Barentsrådet för två år.** Barents Press Sverige är dessutom ordförande i hela nätverket nu och fram till våren 2019.

Sverige ska också bli ordförande i Nordiska ministerrådet 2018, vilket ger möjlighet till många samverkansinitiativ med ryska organisationer. De nyligen aviserade 10 miljonerna som Utrikesdepartementet meddelat ska gå till Rysslandsarbete kommer antagligen att prioriteras för medieprojekt, och då företrädesvis regionala ryskspråkiga medier. De ska kunna fungera som ett komplement till statlig propaganda riktad mot rysktalande minoriteter i Baltikum och Östeuropa, men detta är ännu inte helt klart.

Konkreta förslag:

- Se till att svenskundervisningen i Ryssland får högre status och mer resurser. För över verksamheten till Utbildningsdepartementet i stället för Svenska Institutet
- Inventera vänortssamarbeten (och andra former av direkta samarbeten), se hur det fungerar/har fungerat och hur man kan bygga vidare på det
- Öka de öronmärkta resurserna för kultursamarbeten, stärk kulturstödet till ambassaden i Moskva och generalkonsulatet i S:t Petersburg.
- Underlätta visumhantering och rörligheten
- Bygg på erfarenheterna från Barentsregionerna inom mediasamarbete (och andra områden)
- Jämför med och lev upp till våra nordiska grannländers större insatser

Arbetsgruppen Socialt arbete och hälsovård (grupp 5)

Tidigare goda erfarenheter. Gruppen om socialt arbete och hälsosektorn utgick i sina diskussioner från det rysk-svenska samarbete, som hade ägt rum med Sidafinansiering under nittitalet och fram till dess att regeringen avslutade det svenska reformstödet till Ryssland 2008.

Gruppen noterade att detta samarbete hade haft en stor bredd, omfattande sådant som hälso- och sjukvård, bekämpning av smittsamma sjukdomar, utbildning av sjukvårdspersonal, befolkningspolitik och -förvaltning, reproduktiv hälsa, sexuellt överförbara sjukdomar, inklusive hiv/aids, socialtjänst, socialvård, rehabilitering och narkotikabekämpning.

Ett stort antal aktörer på båda sidor hade varit engagerade i samarbetet, som i många fall kom att pågå under flera år och med goda resultat. Resultaten är goda, i bemärkelsen att de består och i flera fall pågår trots att det svenska stödet har upphört. Kontakterna mellan deltagande personer består också.

Tre framgångsfaktorer. Gruppen identifierade tre faktorer bakom framgångarna. En faktor var att man från svensk sida hade lärt mycket av arbetet i de baltiska länderna tidigt under 1990-talet. En annan faktor var att verksamheten fick fart och professionalitet genom att Socialstyrelsen inrättade **ett särskilt organ, Östeuropakommittén (ÖEK)**, för att samordna och stödja den. Tack vare ÖEK kunde även mindre aktörer, som drevs av en vilja att dela med sig av sina erfarenheter till ryska kolleger, lotsas in i ett fruktbart samarbete över nationsgränserna.

En tredje faktor bakom framgångarna var att **ryska yrkesverksamma** i de sociala sektorerna såg – och **fortfarande ser** – **Sverige som ett föregångsland** när det gäller social policy och metod. Där finns ett stort förtroende och en vilja att ta till sig svenska erfarenheter och anpassa dem till de ryska reformbehoven. Det finns också ett stort intresse på svensk sida för ett fortsatt projektsamarbete.

Ny tredje prioritet. Därför rekommenderade gruppen att de sociala sektorerna görs till ett tredje prioritetsområde inom det nuvarande svensk-ryska

reformsamarbetet, utöver miljö och demokrati (nu totalt ca 70 milj kr). Medelstilledningen bör vara av motsvarande storlek. Området rymmer goda möjligheter att ge kraft åt ett mellanfolkligt samarbete av stort intresse på båda sidor.

Det sociala samarbetsområdet bör definieras brett, och främst omfatta de delsektorer och verksamhetsområden, som var mest framgångsrika i den tidigare programfasen. Enskilda organisationer, institutioner, myndigheter och andra offentliga aktörer bör ges tillfälle att etablera samarbetsprojekt.

En stödresurs bör skapas, som ett fristående organ, typ sekretariat, och med ett mandat motsvarande ÖEK:s, för att stödja svenska aktörer med råd, samordning, kontaktskapande, tillsyn, uppföljning och finansiering.

Försiktighet. Gruppen rekommenderade också stor försiktighet i den svenska finansieringen av verksamhet, särskilt måste man undvika att exponera ryska samarbetspartner så, att de riskerar att klassas som utländska agenter.

Konkreta förslag:

- Den sociala sektorn i vid mening bör bli ett tredje prioriterat område i det svensk-ryska samarbetet
- En övergripande organisation, typ det tidigare ÖEK, bör inrättas för att stötta, handleda och finansiera organisationer, inte minst små, som vill skapa samarbetsprojekt
- Även ryska intresserade grupper ska kunna vända sig hit för att finna samarbetspartners
- Samarbetsområdet ska vara brett och omfatta både myndigheter och civilorganisationer
- Projekten ska vara långsiktiga och genomföras med försiktighet

Krister Eduards: ordförande, diskuterar med arbetsgruppen Socialarbete

Is i magen, eld i själen!

Det vällovliga, och på många sätt imponerande, kontakt- och samarbetsprojekt – med namnet Grannlaga! – som nu ser dagens ljus måste börja sitt liv med att utveckla en stor ödmjukhet inför uppgiften. Jag tror att en helt nödvändig förutsättning för att detta projekt skall ge några långsiktigt hållbara resultat är att vi först ärligt erkänner att vi inom Grannlaga-gruppen har dåliga kunskaper om Ryssland och det ryska medborgarsamhället.

Den ryska statsmakten ser sedan många år (typ 1917) med skepsis på all positiv utveckling inom medborgarsamhället i sitt eget land. Här sås frön utanför ”statens” kontroll som på längre sikt kan äventyra de inte alltid medborgarhängivna ledarnas maktställning.

Vi bör snarast sätta igång och utveckla våra kunskaper, gärna baserat på ett genuint intresse för varför det ser ut som det gör i vårt stora grannland. Vi ber ryssarna att få komma och studera deras erfarenheter av det ena eller det andra för att sedan fråga om skulle vara intresserade av att studera våra erfarenheter inom samma område!

Alltför ofta ser sig västerlänningar som lärare i förhållande till Ryssland som då lätt hamnar i rollen som eftersläntrande elev. Det perspektivet måste vi göra oss av med: en lärare som inte respekterar och intres-

serar sig för sina elever och deras bakgrund och livssituation riskerar att få litet utträttat – det var både Kierkegaard och Nietzsche överens om! En respektfull dialog över gränsen mellan medborgare är vår huvuduppgift.

Skillnaderna i samhällssyn och i historiska, politiska och kulturella erfarenheter mellan våra båda gamla länder är avsevärda. Det är ett skäl att tro att ett projekt som Grannlaga måste planeras och följas upp utifrån ett långt tidsperspektiv. Det kan bli arbetsamt, särskilt som några statliga bidrag knappast kan påräknas; grejen är ju faktiskt också att detta skall vara en satsning inom medborgarsamhället, också det något av en ärlighetsaspekt gentemot våra ryska kamrater.

Is i magen behövs alltså, och eld i själen; med dessa hjälpmedel kan detta originella, viktiga och spännande projekt bli hur underbart öppnande som helst och lämna ett väsentligt bidrag till Rysslands uppvaknande – och kanske till vårt eget, vi har säkert något att lära vi också? Och till freden!

Rolf Eidem
ekonom

Rolf Eidem

VAD KAN GÖRAS?

Det allra viktigaste

I denna rapport från konferensen om civilsamhällets möjligheter att etablera bättre förbindelser mellan svenskar och ryssar kan man finna en stor mängd idéer och förslag. Ännu fler finns beskrivna i Lars Ingelstams bok *Grannlaga*.

Men vad är då allra viktigast?

Det gäller tre saker: **själva inställningen till samarbetet, kraven på regeringen att visa större politisk vilja och mer generositet samt civilsamhällets egen förmåga att ta initiativ.**

INSTÄLLNINGEN:

- **Arbetet för att förstärka de civila banden mellan svenskar och ryssar ska vara**
- **Långsiktigt** – inga krav på snabba resultat på två-tre år
- **Försiktigt** - hänsyn måste tas till handlingsutrymmet för de civila ryska organisationerna
- **Nyfiket** – ingen ”vi vet bäst”-attityd från svensk sida utan en inställning att lära sig och förstå hur ryssar resonerar; detta skapar en grund för ömsesidighet och öppenhet

DEN POLITISKA VILJAN:

Det talas ibland vackra ord om samarbete över gränser – men det krävs politiska beslut och finansiella medel för att förverkliga detta. Där brister det i svensk politik i dag.

Flera departement borde göra en viljeansträngning och ett uppbåd av kreativt tänkande med målet att stärka samverkan folk-till-folk.

Utrikesdepartementet:

- **Förenkla och förstärk statsstödet till civilorganisationer** som vill upprätta kontakter med motsvarande ryska; för närvarande hindrar framför allt Svenska Institutets regler framväxten av nya samarbetsformer
- **Se till att förenkla visumreglerna mellan Sverige och Ryssland.** I dag hukar sig regeringen bakom EU:s regler men både Norge och Finland har visat att man åtminstone i gränstrakterna kan göra viseringarna smidigare.
- **Utnyttja ordförandeskapet i Barentsrådet 2017-2019 till påtagliga, konkreta insatser för samarbete i norr** Här behövs det i motsats till tidigare uppslagsrika initiativ; ofta blir detta inte så kostsamt
- **Utnyttja ordförandeskapet i Nordiska ministerrådet för nordiska initiativ till ökade insatser för kontakter med det ryska civilsamhället**

Utbildnings- och kulturdepartementen:

- **Gör en satsning på ”strategisk forskning” om Ryssland och samverkan med Ryssland på 100 milj kr per år,** hanterad av Vetenskapsrådet liksom övriga ”strategiska” forskningsmedel
- **Förbättra kunskaperna i ryska och om Ryssland** – i skolor, högskolor och kultursektorn; detta gynnar även Sverige
- **Avskaffa studieavgifterna vid svenska högskolor för ryska studenter och unga forskare**
- **Inrätta ett särskilt stipendieprogram för unga ryssar** (ensidigt, utan krav på lika stort stipendieprogram i Ryssland); lär av Tyskland!
- **Stöd svensk kultur och svenskundervisning i Ryssland betydligt mer än nu** – Sverige släpar efter övriga nordiska länder!
- **Stödet till svenskundervisning bör flyttas från Svenska Institutet till utbildningsdepartementet** – för att få större tyngd och större effektivitet

Socialdepartementet:

- **Verka för att göra samarbete inom social- och hälsosektorn till ett tredje prioriterat område i samverkan med Ryssland** (i dag är de två prioriterade områdena miljö och demokrati)
- **Inrätta ett övergripande organ för att stötta sociala samarbetsprojekt** – i stil med den Östeuropakommitté som skapades på initiativ av Socialstyrelsen på 1990-talet

CIVILSAMHÄLLET:

Universitet och akademier:

- **Fler enskilda universitet bör skapa kontinuerliga kontakter med ryska motsvarigheter**
- **Vetenskapsakademien och Ingenjörsvetenskapsakademien bör etablera ömsesidigt samarbete med sina ryska motsvarigheter**
- **Framåtsyftande högskolor bör skapa bättre studie- och stipendiemöjligheter för unga ryssar – samtidigt som det förväntas att regeringen förbättrar läget**

Kyrkor:

- **Ett antal kyrkor har redan i dag både kyrkligt och socialt samarbete med ryska motsvarigheter – många fler skulle kunna ta initiativ**

Kulturinstitutioner:

- **Vid sidan av statliga initiativ bör fria kulturinstitutioner själva öppna utbyten med ryska motsvarigheter – t ex inom konst, teater, musik, dans...**

Kommuner:

- **Vänortsarbete som var livligt på 1990-talet har till stor del somnat in eller stelnat; nya initiativ är fullt möjliga att ta** – samarbeten mellan lokala organisationer – skolor, yrkesgrupper, fackföreningar - är att föredra framför mera officiella kontakter på kommunledningsnivå
- **Initiativet med kommunsamarbete inom projektet ICLD bör förstärkas**

Medier och journalistik:

- **Utbildning och fortbildning av ryska journalister i samverkan med svenska kolleger bör fortsätta och utvecklas**
- **Utrymmet för att bygga upp regionala professionella nätverk bör utnyttjas;** Barents Press i norra Norge, Sverige, Finland och Ryssland erbjuder ett utmärkt exempel

Sociala sektorer

- **Grupperingar och institutioner med social inriktning har troligen störst möjligheter att få respons för samverkan med sina ryska motsvarigheter**
- **Väsentligt ökade möjligheter skulle uppstå om social- och hälsosektorn blir ett tredje prioriterat område för samverkan med Ryssland (se ovan: Socialdepartementet)**

Deltagare:

Kerstin Bergeå, Kristna Fredsrörelsen
Anders Bjurner, ordförande för OSSE-nätverket
Karin Caspani, Män för jämställdhet
Gunilla Davidsson, Sida och generalkonsulatet i Sankt Petersburg,
Krister Eduards, Stockholm Group of Development Studies,
Rolf Eidem, ekonom, ansvarig Finansdepartementets Rysslandssamarbete
Mårten Frankby, Generalkonsulatet i S:t Petersburg (blivande),
Marcus Furingsten, Ljus i Öster
Barbro Gustafsson, Stockholms Skolors Ungdomsmottagning,
Fredrika Gårdfeldt, Katarinauppropet, Katarina församling, Svenska kyrkan,
Birgitta Göthberg, Handikappinstitutet och Vänföreningen för EII,
KG Hammar, ärkebiskop emeritus Svenska kyrkan
Marianne Hofman, Barents Press
Helena Höij, projektledare för Fredens väg
Lars Ingelstam, författare till Grannlaga
Margareta Ingelstam, sekreterare för Fredens väg
Lars Kleberg, språkforskare Södertörns högskola
Olof Kleberg, v ordf för OSSE-nätverket
Gunnar Lassinantti, ABF Stockholm, styrelsen för OSSE-nätverket
Tommy Lindfors, Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen, Göteborg,
Richard Murray, ekonom,
Jonas Nerbe, konstnärlig ledare för Stockholms musikteater,
Jan-Erik Romson, Svensk-ryska vänskapsföreningen
Henrik Rosén, Sveriges kristna råd, styrgruppen för Fredens väg,
Lars Rydén, Baltic University Programme, Uppsala,
Olle Sahlström, Katarinauppropet, Katarina församling, Svenska kyrkan
Lotta Sjöström Becker, Kristna Fredsrörelsen
Viktor Sundman, medförfattare Grannlaga
Vidar Vetterfalk, Män för jämställdhet
Marianne Wiksten-Alströmer, Utbildningsförvaltningen, Stockholm
Titti Wahlberg, Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet, Göteborg
Margareta Wennlund, Stockholms stift Svenska kyrkan, styrgruppen för
Fredens väg
Leonore Wide, Svenska Läkare mot Kärnvapen
Arne Westling, Svenska kyrkan, Sollentuna
Manne Wängborg, ordförande för Forum Syd

Layout: Alice Murray

Omslagsbild: Otis Ingelstam

Utgivare: OSSE-nätverket, hemsida: ossenatverket.org

